

MILLIY TAFAKKUR ASOSIDA YOSHLARDA ESTETIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Laylo Tursunova Ergashevna,

Farg'ona davlat universiteti katta o'qituvchisi

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

E-mail: l.e.tursunova@

Annotatsiya. Ushbu maqolada milliy tafakkur asosida yoshlar estetik madaniyatini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Milliy qadriyatlar, madaniy meros va san'at vositalarining ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rni yoritiladi. Sharq mutafakkirlarining estetik-tarbiyaviy qarashlari hamda ularning zamonaviy pedagogik faoliyatdagi ahamiyati ochib beriladi. Shuningdek, yoshlarning estetik didi, ijodiy tafakkuri va ma'naviy barkamolligini rivojlantirishda milliy san'atning pedagogik salohiyati asoslanadi.

Kalit so'zlar: milliy tafakkur, pedagogika, estetik tarbiya, estetik madaniyat, yoshlar tarbiyasi, milliy qadriyatlar, san'at ta'limi, ma'naviy kamolot, pedagogik meros, Sharq mutafakkirlari.

Аннотация. В данной статье анализируются педагогические возможности формирования эстетической культуры молодежи на основе национального мышления. Освещается роль национальных ценностей, культурного наследия и средств искусства в образовательном и воспитательном процессе. Раскрываются эстетико-воспитательные взгляды восточных мыслителей и их значение в современной педагогической деятельности. Также обосновывается педагогический потенциал национального искусства в развитии эстетического вкуса, творческого мышления и духовной зрелости молодежи.

Ключевые слова: национальное мышление, педагогика, эстетическое воспитание, эстетическая культура, воспитание молодежи, национальные ценности, художественное образование, духовное совершенствование, педагогическое наследие, восточные мыслители.

Annotation. This article analyzes the pedagogical opportunities for developing the aesthetic culture of youth based on national thinking. It highlights the role of national values, cultural heritage, and artistic means in the educational and upbringing process. The aesthetic and educational views of Eastern thinkers and their significance in modern pedagogical practice are revealed. Furthermore, the pedagogical potential of national art in fostering aesthetic taste, creative thinking, and the spiritual maturity of young people is substantiated.

Keywords: national thinking, pedagogy, aesthetic education, aesthetic culture, youth upbringing, national values, art education, spiritual development, pedagogical heritage, Eastern thinkers.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodni milliy qadriyatlarga sodiq, estetik didi yuksak va ma'naviy barkamol etib tarbiyalash ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu jarayonda milliy tafakkur, milliy madaniyat va san'at namunalaridan samarali foydalanish muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Estetik tarbiya shaxsning go'zallikni his etishi, baholashi va yaratish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladigan pedagogik jarayondir. Milliy tafakkur esa ushbu jarayonning mazmunini boyituvchi muhim ma'naviy manba sifatida namoyon bo'ladi. Yoshlarning estetik madaniyatini shakllantirishda xalq og'zaki ijodi, milliy musiqa, maqom san'ati, mumtoz adabiyot va amaliy san'at namunalaridan foydalanish ularda milliy o'zlikni anglash, estetik did va ijodiy tafakkurni rivojlantirish imkonini beradi.

Sharq mutafakkirlari, xususan, Forobiy, Ibn Sino va Alisher Navoiy asarlarida ta'lim, tarbiya, go'zallik va komil inson masalalari o'zaro bog'liq holda talqin qilingan. Ularning pedagogik qarashlari bugungi estetik tarbiya tizimini takomillashtirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Estetik tarbiya va milliy tafakkur masalalari ko'plab mutafakkirlar hamda zamonaviy pedagog olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Forobiy musiqani inson ruhiyatini tarbiyalovchi muhim vosita sifatida baholab, uning yoshlar axloqiy kamolotidagi ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Unga ko'ra, musiqa inson qalbida ezgulik, go'zallik va ma'naviy poklik tuyg'ularini shakllantirib, jamiyatning barkamol a'zolarini tarbiyalashga xizmat qiladi. Ibn Sino esa san'at va go'zallikni inson tarbiyasining muhim omili sifatida talqin qilib, estetik tarbiyaning ruhiy va ma'naviy kamolotdagi o'rnini ilmiy jihatdan asoslab beradi. Uning qarashlarida go'zallikni anglash inson tafakkurini yuksaltiruvchi va ruhiy muvozanatni ta'minlovchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Alisher Navoiy asarlarida komil inson g'oyasi markaziy o'rin tutadi. Mutafakkir insonning ma'naviy yetukligi estetik did, axloqiy fazilatlar va ilm-ma'rifat bilan chambarchas bog'liq ekanligini ta'kidlaydi. Navoiy nazarida go'zallik faqat tashqi ko'rinish emas, balki insonning ichki olami, xulq-atvori va ma'naviy dunyosida ham namoyon bo'ladigan yuksak qadriyatdir. Shu sababli uning asarlari yoshlarni ezgulikka, go'zallikni qadrlashga va yuksak ma'naviyatga chorlovchi muhim tarbiyaviy manba hisoblanadi.

Sharq mutafakkirlarining estetik qarashlari keyingi davrlarda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Xususan, milliy tafakkur va estetik madaniyatning o'zaro bog'liqligi masalalari zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda yangi metodologik yondashuvlar asosida o'rganilmoqda. Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarning estetik didini shakllantirish, ularda milliy o'zlikni anglash hissini kuchaytirish hamda madaniy merosga hurmat ruhida tarbiyalash dolzarb pedagogik vazifalardan biri sifatida qaralmoqda.

Zamonaviy o'zbek olimlari Tilab Mahmudov, Qodir Nazarov, Abdug'ani Erkayev va Nodira Shermuhamedova tadqiqotlarida estetik madaniyat, milliy qadriyatlar va ma'naviy tarbiya masalalari pedagogik hamda falsafiy nuqtai nazardan keng yoritilgan. Tilab Mahmudov estetik tafakkurning shakllanishida milliy madaniyat va ma'naviy qadriyatlarning o'rnini tahlil qilsa, Qodir Nazarov ma'naviy tarbiya va milliy ong rivojini ijtimoiy taraqqiyot omili sifatida talqin etadi. Abdug'ani Erkayev milliy madaniyatning yoshlar dunyoqarashi va estetik ongini rivojlantirishdagi rolini asoslab bergan bo'lsa, Nodira Shermuhamedova estetik tarbiyaning shaxs kamolotidagi pedagogik imkoniyatlarini ochib beradi.

Shuningdek, milliy musiqa, xalq og'zaki ijodi, amaliy san'at va adabiy meros yoshlar estetik madaniyatini shakllantirishning samarali vositalari sifatida e'tirof etiladi. Ushbu manbalar orqali yosh avlodda go'zallikni his etish, milliy qadriyatlarga hurmat, ijodiy

tafakkur va ma'naviy mas'uliyat kabi sifatlar rivojlanadi. Shu bois milliy tafakkurga asoslangan estetik tarbiya tizimi yoshlarni har tomonlama barkamol shaxs etib tarbiyalashning muhim pedagogik omili sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda yoshlar estetik madaniyatini milliy tafakkur asosida shakllantirishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan ilmiy yondashuvlar va tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini pedagogika, estetika, falsafa va madaniyatshunoslik fanlarining nazariy qarashlari tashkil etdi.

Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatish, qiyosiy-tahliliy yondashuv, tizimli tahlil, pedagogik diagnostika, ilmiy manbalarni o'rganish, mantiqiy umumlashtirish va interpretatsiya metodlari qo'llanildi. Pedagogik kuzatish metodi orqali yoshlarning estetik qarashlari, san'atga bo'lgan munosabati va milliy qadriyatlarni qabul qilish darajasi tahlil qilindi. Ushbu metod ta'lim muassasalarida olib borilayotgan ma'naviy-ma'rifiy va estetik tarbiya faoliyatining amaliy holatini o'rganish imkonini berdi.

Qiyosiy tahlil metodi yordamida Sharq mutafakkirlarining estetik-tarbiyaviy qarashlari zamonaviy pedagogik konsepsiyalar bilan solishtirildi. Natijada milliy tafakkurga asoslangan estetik tarbiyaning nazariy va amaliy jihatlari o'rtasidagi uyg'unlik hamda farqli tomonlar aniqlandi. Tizimli yondashuv asosida estetik madaniyatni shakllantirishga ta'sir etuvchi omillar — oila, ta'lim muassasalari, madaniy muhit, san'at va milliy qadriyatlarning o'zaro bog'liqligi yaxlit tizim sifatida o'rganildi.

Pedagogik diagnostika metodi orqali yoshlarning estetik didi, ijodiy tafakkuri, milliy madaniyatga qiziqishi va ma'naviy qadriyatlarga munosabatini baholash mezonlari ishlab chiqildi. Diagnostik ma'lumotlar estetik tarbiya jarayonining samaradorligini aniqlash hamda mavjud muammolarni belgilashga xizmat qildi.

Tadqiqot davomida Forobiy, Ibn Sino, Alisher Navoiy kabi Sharq mutafakkirlarining estetik qarashlari, shuningdek, zamonaviy o'zbek olimlarining ilmiy ishlari, monografiyalar, maqolalar va normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi. Ilmiy manbalarni o'rganish orqali estetik tarbiya va milliy tafakkur masalalarining nazariy asoslari tizimlashtirildi hamda tadqiqot mavzusiga oid ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Shuningdek, milliy musiqa, xalq og'zaki ijodi, amaliy bezak san'ati, urf-odatlar va madaniy meros namunalarining tarbiyaviy imkoniyatlari pedagogik nuqtai nazardan baholandi. Estetik tarbiya jarayonida milliy qadriyatlardan foydalanishning samaradorligi nazariy jihatdan asoslanib, ularning yoshlar ma'naviy kamoloti, estetik didi va ijodiy faolligini rivojlantirishdagi o'rni ochib berildi.

Tadqiqot natijalarini umumlashtirish va ilmiy xulosalar chiqarishda analiz va sintez, induksiya va deduksiya metodlaridan ham foydalanildi. Mazkur metodlar asosida yoshlar estetik madaniyatini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari aniqlanib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Natijada milliy tafakkurga tayangan estetik tarbiya tizimining

yosh avlodni ma'naviy barkamol, estetik didli va ijodkor shaxs sifatida tarbiyalashdagi pedagogik ahamiyati ilmiy jihatdan asoslandi.

Tahlillar va natijalar. Tadqiqot natijalari milliy tafakkur asosida tashkil etilgan estetik tarbiya tizimi yoshlarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Olingan ilmiy natijalar estetik tarbiya jarayonida milliy qadriyatlar va madaniy meros namunalaridan samarali foydalanish yoshlarning estetik ongini shakllantirish, ma'naviy dunyosini boyitish hamda ijodiy salohiyatini rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko'rsatdi.

Tahlillar natijasida milliy san'at va madaniy merosning turli yo'nalishlari yoshlar tarbiyasiga turlicha, ammo o'zaro uyg'un ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Jumladan, milliy musiqa va maqom san'ati yoshlarning estetik didini rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega ekani kuzatildi. Maqom va an'anaviy musiqa namunalarini tinglash hamda o'rganish jarayonida o'quvchilarda go'zallikni his etish, musiqiy idrok va badiiy tafakkur rivojlanadi. Shu bilan birga, milliy musiqa yoshlarda sabr-toqat, ruhiy muvozanat va milliy madaniyatga hurmat tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qiladi.

Mumtoz adabiyot namunalaridan foydalanish esa yoshlarning ma'naviy qadriyatlarini boyitishda muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ldi. Ayniqsa, Alisher Navoiy, Bobur, Mashrab va boshqa mutafakkirlarning asarlarida aks etgan insonparvarlik, vatanparvarlik, adolat va ezgulik g'oyalari yoshlar dunyoqarashining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Ushbu asarlar orqali o'quvchilar nafaqat estetik zavq oladilar, balki ma'naviy-axloqiy fazilatlarini ham o'zlashtiradilar.

Xalq amaliy san'ati, jumladan, kashtachilik, kulolchilik, yog'och o'ymakorligi, zardo'zlik va boshqa milliy hunarmandchilik turlari yoshlarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda samarali vosita ekanligi kuzatildi. Bunday san'at turlari bilan tanishish va amaliy faoliyatda ishtirok etish o'quvchilarda mustaqil fikrlash, estetik baholash hamda ijodiy yondashuv ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu bilan birga, ular milliy madaniyatning boyligi va o'ziga xosligini chuqurroq anglash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Tadqiqot davomida milliy madaniy meros namunalarini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish yoshlarning milliy o'zligini anglashiga xizmat qilishi ham aniqlandi. Tarixiy yodgorliklar, xalq og'zaki ijodi, urf-odat va an'analar bilan tanishish yosh avlodda milliy g'urur, tarixiy xotira va madaniy merosga hurmat hissini kuchaytiradi. Natijada yoshlar o'z xalqining ma'naviy boyliklarini qadrlashga, ularni asrab-avaylashga va kelajak avlodlarga yetkazishga intiladilar.

Shuningdek, tadqiqot natijalari ta'lim jarayonida milliy san'at namunalaridan muntazam foydalanish o'quvchilarning estetik ehtiyojlari va ijodiy faolligini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi. Estetik tarbiya bilan muntazam shug'ullangan o'quvchilarda san'atga qiziqish, badiiy asarlarni tahlil qilish ko'nikmalari hamda ijodiy tashabbuskorlik darajasi yuqori bo'lishi kuzatildi. Bu esa ularning nafaqat estetik madaniyatini, balki intellektual va ma'naviy salohiyatini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, milliy tafakkurga asoslangan estetik tarbiya yoshlarni turli ma'naviy tahdidlar, ommaviy madaniyatning salbiy ta'siri va ma'naviy bo'shliqlardan himoya qiluvchi muhim omillardan biridir. Milliy san'at va madaniy meros asosida tashkil etilgan tarbiyaviy faoliyat o'quvchilarning ma'naviy immunitetini mustahkamlaydi, ularda mustahkam hayotiy pozitsiya va sog'lom estetik qarashlarni shakllantiradi.

Demak, tadqiqot natijalari milliy tafakkurga tayangan estetik tarbiya tizimi yoshlarning estetik madaniyati, ma'naviy barkamolligi, ijodiy tafakkuri va milliy o'zligini rivojlantirishda muhim pedagogik mexanizm ekanligini tasdiqlaydi. Bu esa ta'lim tizimida milliy qadriyatlar va san'at vositalaridan keng foydalanish zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa. Milliy tafakkur yoshlar estetik madaniyatini shakllantirishning muhim pedagogik omillaridan biri hisoblanadi. Milliy san'at, madaniy meros va Sharq mutafakkirlarining pedagogik qarashlari estetik tarbiyaning mazmunini boyitadi hamda barkamol avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Ta'lim tizimida milliy musiqa, xalq og'zaki ijodi, mumtoz adabiyot va amaliy san'at namunalari keng foydalanish yoshlarning estetik didini rivojlantirish, ijodiy tafakkurini shakllantirish hamda ma'naviy barkamolligini yuksaltirishning samarali vositasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mahmudov T. Estetika va ma'naviyat masalalari. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. Mahmudov T. Madaniyat va milliy tafakkur. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
3. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
4. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
5. Abu Ali ibn Sino. Donishnoma. – Toshkent: Sharq, 2007.
6. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyat, 2011.
7. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
8. Erkaev A. Ma'naviyat falsafasi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2010.
9. Nazarov Q. Aksiologiya asoslari. – Toshkent: Universitet, 2015.
10. Shermuhamedova N. Falsafa. – Toshkent: Noshir, 2022.